

О.В. Меньшов

ФОРМІКАРІУМ

Повість

Київ

УДК 821.161

М51

Меньшов О.В.

М51 Формікаріум : повість. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 208 с.
ISBN 978-617-520-287-6

Формікаріуми, простими словами, це штучні мурашники, перші з яких були створені для вивчення життя унікальних угруповань мурах. Навіщо? Бо людина завжди дивувалася, як влаштоване суспільство цих створінь, і намагалася зрозуміти, як облаштувати власний «ідеал громадянського устрою в суспільстві людському».

Ми часто стикаємося з питаннями власного самовизначення протягом усього життя. І копаючись у своєму «я», чимало помиляємося, і губимося на довгому шляху до себе, намагаючись створити ідеальне суспільство, одягнене в прекрасний фантик «аріуму», будь він хоч aqua, хоч terra, formic або homo?

Головна героїня твору «Формікаріум» – дівчина на ім'я Глорія, яка шукаючи роботу, приймає запрошення на участь у дивному експерименті, за який угода передбачає колосальну винагороду... Проте, яка мета цього експеримента? Хто його проводить? Навіщо? І що буде вважатися за кінцевий результат?

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-287-6

© Меньшов О.В., 2022

© Видавництво Ліра-К, 2022

Хочу висловити щиру подяку
пані Тетяні Белімовій (Ільніцькій)
за консультування та цінні підказки щодо твору.

«Наука не в змозі розгадати останні таємниці природи, тому що врешті-решт – ми самі є частина таємниці, яку намагаємося розгадати».

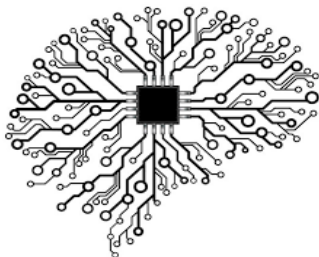
Макс Планк

«Мені подумалося, що люди і мурахи – протилежні й тому подібні істоти. Кожна мураха нерозумна, але мурашник виглядає розумним. Кожна людина розумна, але людство нічого, по суті, не розуміє. Розум людства як цілого гасне».

Амнуель Песах

Наші переконання та уявлення часто є пасткою, яка обмежує наші можливості. Єдиним знанням, здатним просунути нас на шляху розвитку, є знання того, що уява здатна на все. І все, що можливо в нашій уяві, можливо і в реальності.

Альберт Ейнштейн

Зазвичай, усі казки, або в найгіршому разі — легенди та історії, починаються так: «Жили-були, жила-була, жив-був...» Чи ось так: «У далекому царстві...» А далі понеслося про білочок, що лускають золоті горішки, чи страшного Змія, який украв принцесу. Ну й у тому же дусі. А головне, завершуються ці казки хепі-ендом. Це як правило.

У житті, і це відомо навіть дітлахам, усе трошки не так.

Чи взагалі не так.

Зовсім не так.

Навіть навпаки все холерно, тобто – погано. Сподіватись на долю Попелюшки, чи на вищу справедливість годі.

Напевно, ви вже збагнули і без натяків, що мій настрій сьогодні надпозитивний.

Це іронія, хто не допетрав.

Вектор цього самого «позитиву» з якогось дива отримав знак «мінус». Так буває. Принаймні у мене. І загальноприйняті всіма вченими світу правила дій над від'ємними числами не спрацьовують. Скаржся через те хоч Декарту¹, хоч Герману Грассману. Обидва однак мертві! Так що оті заяви, наче «мінус» на «мінус» дає «плюс», перетворюються на повну... маячню! А значить я, як і раніше, продовжую випромінювати суцільний негатив. Це якщо брати за модель так званий куб емоцій Льовхейма².

Серотонін, можливо, і бере гору над рівнем допаміна та норадреналіна, але тут радше ідеться про інше. Адже погодьтеся, навіть у математиці знаки «плюс» та «мінус», що ставлять перед числами, не роблять їх добрими або злими. Там узагалі немає таких категорій. Цифра є цифра, і байдуже який має знак.

Чи стій! Дзуськи! Бо знак, дійсно, важлива заковика, але не в цьому контексті думок!

Маячня, кажете? Згодна, це маячня. До чого ж повна!

Гаразд, розпочнімо, мабуть, ось так: живу собі я...

Ха! Цікава до речі оця функція «життя»... «існування»... Вона повна власних екстремумів – локальних, глобальних, суворих та не дуже, які випадають із загальноприйнятних норм. І замість царства, себто множин, або сукупності певних об'єктів – я маю лише однокімнатне помешкання. Не в центрі міста, або в якомусь елітному районі. Не в новісіньку молодіжному кварталі. Не... та загалом сто вісім усяких там «не»! Усіх їх перелічувати, так те займе сто вісім тисяч життів середньостатичної людини!

Я зрештою це перевіряла. Тому сто вісім тисяч – це не порожні цифри!

І знову це був жарт. Повірили? Ха!

Гаразд! І ось це саме помешкання, а більш точніше – квартира, аж-но волає за ремонтом.

Батьки років сім тому виїхали жити до Іспанії. Облаштувалися, зуть до себе, а я за безглуздою звичкою, або, може, від ліні, або чогось ще, наполегливо відмовляюся. І сиджу тут, у цій проклятій столиці, мов той Ілля Муромець на печі. Напевно, як сказав би дехто з моїх знайомих – чекаю біля моря погоди.

До речі, зуть мене...

Ні, не Мудрою Уляною, і не Оленкою-Зміючкою, нехай Бог милує. А простіше простого – Глорією.

Так, ім'я незвичне для нашого слуху, бо усі звикли до Наташ, Тетян, чи Роксолана-Гюрем. Особливо це розумієш, коли приходиш, скажімо, на співбесіду з приводу влаштування на роботу, а тебе і запитують:

– Як вас звати?

Ні не так! Треба додати цього противного говору, який притаманний дрібній сошці з паспортного столу: «Йак ваз-з-з-вать? Га?» «Га» – обов'язково. Це як свого роду фетиш.

А я і відповідаю, правда, завжди виходить з таким відчуттям, ніби тобі якось незручно:

- Глорія.
- Йа-ак?

Це питання номер два в дев'яноста дев'яти відсотках випадків. І та особа, що запитує, виглядає так, ніби зараз у мене в руках молоток Кашкарова³, і я збираюсь перевірити на міцність не бетон оточуючих стін, а її череп.

Повторюю, вже повільно і чітко:

- Гржимайло. Глорія. Марківна.

Вихована людина промовчить. Невихована, не криючись, усміхнеться, мовляв, з таким ПШБ тільки в цирку виступати.

Проте не цього разу. Ані моє ім'я, ані будь-що з моєї оповіді не викликало в рекрутера жодних емоцій. Він (а це був чоловік у повному розквіті сил, як той Карлсон, тільки значно вищий та худіший) лише мовчки щось черкав у своєму пошарпаному нотатнику.

Раптом мене навідала божевільна думка, що якби я всілася на цей м'який стілець хоч гола, або, як та Шерон Стоун – тобто без спіднього, він і на те б не відреагував. На Бога я вбралася в цю строгу меланжеву блузку, котру з таким трудом позавчора відшукала в сто першому по рахунку бутику? Та ще який біс змусив мене взути ці важкі чорні туфлі-ботильйони? Однаково мій підкреслено діловий дрес-код не справив враження.

– Ви протягом двох років викладали в університеті. Це так? – запитав рекрутер, водячи пальцем в моїй анкеті і знову щось нутуючи.

- Півтора, – поправила я.
- Що не влаштувало? Зарплатня? Колектив? Чи щось ще?
- І те, і інше, і третє. І взагалі! – що саме означало це «взагалі», уточнювати я не стала. Але рекрутер не волів з'ясовувати далі.

– Виходячи з ваших даних, – продовжував він, соваючись на місці так, наче його гелмінти допікають, – ви змінили щонайменш дюжину місць роботи.

– Не змогла себе знайти, – відрізала я, розуміючи, що і тут «пролечу».

Мій співрозмовник скидався на зануду-ботана. Величезні а-ля-професорські окуляри, накидали йому щонайменше років десять, хоча, судячи з мої спостережень, йому було трохи за тридцять. Симпатичним його теж не назвеш: явні ознаки надінтелекту робили цього чоловіка для жіночої статі малопривабливим. Хоча, як кажуть мої подруги, і на козла знайдеться капуста.

І тут, можливо вперше за усю співбесіду, він відірвав погляд від своїх кривуль і пильно подивився на мене. Його пальці нервово вибили загадковий дріб краєм столу, а потім він знову заглибився в читання анкети.

– Ми навели довідки, – продовжив говорити цей роботоподібний чоловіча, стиль мовлення якого скидався на монотонне читання лекції з теорії термодинаміки на другому курсі університету, – зокрема зажадали рекомендаційні листи з ваших колишніх місць праці.

– І? – такий пильний підхід до набору мене невимовно здивував. Я ж не астронавт, та й на Марс не збираюсь. Навіть туристом.

– І дійшли висновку, що свої посадові обов'язки ви виконували зовсім непогано. Це визнає переважна більшість ваших колишніх працедавців. Проте, коли йдеться про роботу в команді, то ви надаєте перевагу «сольному плаванню». А котрийсь із ваших колишніх начальників охарактеризував вас так: «Вона – вовчиця». Це визначення я переклав на... на інтелігентні рейки. Зрозуміли натяк?

Здається, я сильно почервоніла. Добре, що цей «професор», як і раніше дивився у свої записи.

– Припустимо, – погодилася я, – і що?

Головою намагалася не торсати, щоб не привертати увагу до шраму, який тягнувся з-під лівої вилиці до скроні і що вже, напевно, дуже почервонів від хвилювання. І хоч із часом він істотно зблід, але в подібних випадках, починав проявлятися. Не рятувала

навіть асиметрична зачіска – довгі локони з лівого боку – котрій я надавала перевагу, щоб хоч якось прикрити спотворене обличчя.

– А те, що «вовків» у нас хоч греблю гати! – промовив рекрутер. – А ось нормальної команди – жодної.

– Одинаки в команді не працюють.

«Професор» знову втупився в мене крізь величезні лінзи своїх окулярів. Були б там лазерні промені замість погляду, зараз би пропалив би величезну дірку.

Тобто, отвір! Так би мене зараз виправив наш викладач теоретичної механіки. І додав би з паскудною котячою посмішкою: «Я би показав де у вас дірки, дівчата, але це буде неетично».

– Які очікування маєте від нової роботи? – запитав рекрутер.

– А, дивлячись, що це буде за робота.

– Вона, скажімо так, вимагатиме тих навичок, від яких ви постійно відмовляєтеся.

– Ви про командний дух⁴? Esprit de corps?

– Не зовсім. Хоча... Ну, може, частково. Так чого ви чекаєте від нової роботи? Грошей? Задоволення своїх амбіцій?

– Гроші – це матеріальне благополуччя, і, зрештою, незалежність від багатьох побутових обставин. Тому грошей я точно чекаю. Що стосується амбіцій, то це задоволення власного «єго». Тому це теж важливий аспект майбутньої роботи.

Відповідала я спокійно, діловито. Рекрутер вислухав мій монолог із таким виглядом, ніби спостерігав за потугами Гамлета, який страждав на сцені, розмовляючи з черепом: «Так бути або не бути... Ти що мовчиш, мій друже? Скажи, чи йти мені на цю вакансію?»

Коли я закінчила сповідатися, рекрутер трусонув чубом і доволі критично видав:

– Ви дуже прагматичні. А чи знайомі з постулатами К'єркегора?

Я відразу ж ляпнула: «Що-о-о?» До того ж підвищила голос. Просто не чекала такого питання. Він, як удар під дих. Як підсікання рибини, що проковтнула гачок – несподівано, та навіть якось не до місця!

К'єркегор⁵? Авжеж! Я мала що сказати, але було вже запізно.

– Гм! – рекрутер відсторонився, відсікаючи для мене можливість відповісти. – Зрозуміло... Прошу хвилинку тиші. Потрібно зосередиться.

Потім «професор» знову поринув у свої записи. Декілька хвилин він мовчав, час від часу щось підкреслюючи. Нарешті закінчив і задумливо зітхнув.

– Не підходжу? – зважилася я на запитання.

Відповіді не було. Пару секунд мій співрозмовник покусував губи, а потім вимовив:

– Можете йти. Вам обов'язково подзвонять.

От холера! Тобто – пакуй валізи, Глоріє! Та шуруй на вихід звідси.

І вже біля дверей я знову запитала:

– Так що це була за робота?..

По телевізору показували чи то новини, чи то якесь танцювальне шоу. Чесно кажучи, я туди не дивилася, бо потребувала лише самого звукового фону, який відволікав від песимістичних думок. Раніше допомагало, наприклад, розкладання поліномів способом групування.

Але не сьогодні, бо видно не судилося мені стати великим.

Я вже втретє прочитала оголошення про працю, але і дурному було зрозумілим, що роботи немає. Тобто, звичайно, вона є, але те, чого хоче моя натура, відсутнє. І від досади хотілося вовком завити. Скільки можна жити на допомогу від батьків? Доросла панночка і, ніби, голова на плечах, а все одно нічого не виходить.

Може, як радить моя подружка Марійка, піти до психолога? А раптом він щось мені нащобече.

Я пішла на кухню і ввімкнула газ. Наливши в чайник відфільтрованої води, поставила його на конфорку і сіла на табурет.

Кап-кап... кап-кап... кап-кап...

Так тихо-тихо стукає осінь. У такий період місто виглядає найбільш прекрасним.

За вікном мжичив осоружний дрібний дощик. Крапельки неспішно стікали склом, творячи загадкові візерунки. Іншим разом мій мозок замислився б над тим, як вичислити траєкторію потоку краплі, або спробував виявити закономірність злиття крапель в один потік, але зараз, дивлячись на них, раптом захотілося розридатися. Хоча в глибині душі вірила, що ось-ось пролунає дзвінок телефону, і мене запросять на нормальну роботу, з нормальним окладом, з нормальними умовами. Чесно – в це вірити не варто, але того хотіла моя людська природа. І такого, звичайно, ні-

коли не станеться. Усі ці «і раптом», або «нарешті» й інше – лише міраж. Фата-моргана.

Я раптом уявила, що мешкаю десь в Ельзасі. У Страсбурзі.

А чому ні? Гарне місто... Напевно гарне, бо я там ніколи не була.

Отже, Страсбург. Затишне місто. Здається, десь на границі між Францією та Німеччиною.

Його якось показували по теліку. Оті лялькові будиночки, складені з червоного вогезького пісковіку. Гострі шпилі церков, котрі немов тягнуться до неба. Дугоподібні балки фасадів. Казкові фахверки. Жовтіючі шапки дерев. Гомін міських площ...

І тут засвистів чайник, довелося повертатися до Києва. Я дістала з шапки бляшанку із зеленим чаєм.

– А може напиться? – раптом запитала мене моя песимістична частинка.

Напиться – це для неї завжди вихід. Узяти та тупо набусурманитися в зюю.

– Смішно, їй-богу! З таким прагматизмом, яким напхано твоє «я», навіть порядно залити очі не вийде! – це гірко розсміялася друга моя частинка, що відповідає за віру у світле майбутнє. Вона помахала їм, як штандартом, закликаючи до тверезості думок.

Я заварила в порцеляновій філіжанці чай і знову сіла на табурет. Погляд перечепився через зелену шкільну дошку – єдину прикрасу кухні. Думки пробіглися услід за формулами, розкладами, цифрами...

Споглядаю власні потуги довести гіпотезу Ходжа⁶. Не те, щоб мені хотілося дістати обіцяний мільйон... Радше, річ у тому, що я хочу щось довести сама собі. А може просто хочу зрозуміти себе? Чи розкласти власну свідомість на елементарні «цеглинки», щоб потім зібрати воєдино, як нову людину? І водночас постаратися не втратити нічого «зайвого», і вже тим більше – не виявити в собі «зайвого»...

Смішно! – я узяла ганчірку і стерла вчорашні розрахунки. – Дурниці. Щодня пишу якісь дурниці... Теорема просто бездоказова! Це тобі не за курдіками ганятися.

І тут задзвонив телефон. Серце на якусь секунду тьохнуло, але розум раптом видав цілком логічне пояснення: дзвонить Марійка – мій, так би мовити, «домашній психолог».

Так воно і було.

– Ул-льо! – її голос задзвенів у динаміку кумедними «дзвіночками».

– Привіт, – і хоч я постаралася надати своєму тону незворушний спокій, проте, судячи з усього, це не вийшло.

– Не взяли, так?

– Не взяли, – зітхнула я. – Видно не судилося.

Розмовляти про це не дуже хотілося. І Марійка це швидко зрозуміла. Вона тут же запропонувала свій старий варіант:

– Хочеш, я все ж поговорю з деканом, га? Наша кафедра досі потребує...

– Гаразд, Марійко! Не переймайся... Прорвемося... куди-небудь, – не люблю, коли мене жаліють. Марійка це знає.

Пауза. Я майже на фізичному рівні відчула, як подруга намагається вибудувати свої наступні кроки. Вона розгублено гмикала, відкашлювалася, шаруділа слухавкою.

Подальша розмова не мала сенсу. Марійка запитала про якісь абстрактні речі, і потім ми швидко попрощалися.

«Вона – вовчиця», – так сказав ботан-рекрутер. Ця його фраза знову згадалася, гостро ранячи самолюбство.

Зараз мені вже цілком зрозуміло, хто міг ляпнути йому це. Тільки Леонід Віталійович... пихата сволота, яка пахне дорогим одеклоном. Він завжди вдається до подібних «порівнянь», бо люди, тобто – підлеглі, для нього лише такі собі комашки... третій сорт...

Уявляю, як до нього заявляється мій рекрутер, а Леонід Віталійович поважно сідає у своє шкіряне крісло. Та з такою гідністю, немов опускається на імператорський трон. Потім обов'язково поправляє вузол краватки, підтягує кінці рукавів і з мерзенною міною а-ля-Бонапарт починає розписувати свою колишню співробітницю, себто мене!

От гнида! Усе перекреслив! Усе!

Ми постійно з ним цапалися. А того дня (я його добре пам'ятаю, як тоді було) залітає наш павич – Леонід Віталійович – до кабінету і відразу з порога при всіх криє мене триповерховими матюками. А потім волає, як скажена собака:

– Гржимайло! (Не терплю, коли до мене звертаються настільки фамільярно. Чому не Глорія? Це важко виговорити? Невже Гржимайло легше?) Ти довго збираєшся спізнюватися на роботу?

На три хвилини! Всього на три хвилини... А він вже шиє мені бозна-що, ледь не причетність до вбивства Кеннеді.

Так, я запізнилась. Так, не в перший раз. Бо мені їхати до офісу годину з хвостиком... А сьогодні маршрутка знову застрягла на перехресті. У чому моя провина?

Так я сиджу, міркую. А сама ж у відповідь парую навіть не відриваючи очей від своїх паперів:

– А ви, Леоніду Віталійовичу, довго збираєтесь затримувати нам зарплату? Так ось: коли ви припините це робити, обіцяю не спізнюватись... А то як платите, так і приходжу!

Не те, щоб я билась за справедливість, просто він мене вже тим дістав. Вже втретє виплачує зарплату із запізненням на цілий тиждень. Все посилається на свою зайнятість. Йому, бачте, ніколи перевірити розрахунки бухгалтерів. Та просто ти, павичу надушений, своїх людей ні в гріш не ціниш! Ось і все виправдання!

– До кабінету! Негайно! – від його несамовитого дівочого крику навіть герань обсипалася. Обличчя ж вкрилося плямами, наче у зламаного світлофора. Табло то червоне, то жовте, то зелене. З одного боку начебто і смішно, а з іншого відчуваю, що зараз відбудеться битва титанів та олімпійців.

Гаразд, – міркую я, збираючись духом. Йти-то доведеться, тут не втечеш. Не та ситуація.

І от заходжу до кабінету і начальник відразу ж з порогу накинувся, наче скажений півень:

– Ви... ви... ви, южанки, всі таки!

Від нервів він навіть забув рідну мову. «Южанки»... Ні, ось так: «Й-й-йу-жанки».

– Чому ви вирішили, ніби я «южанка»? – питаю його, а сама стала у позу а-ля Геркулес перед Немейським левом.

«Говір? – намагаюсь зрозуміти коріння припущень свого начальника. – Так він у мене правильний, поставлений... Столичний. Що ж тоді? Одяг? Стежу за модою. Кислотні лосини не ношу».

– Я вас, южанок, за сто кілометрів чую! – заявив Леонід Віталійович.

– Вас? Це кого?

– Босоту південну!

Ні, навіть не так: «Бас-с-с-соту!» А слідом набір стандартних «чоловічих фраз».

– Ти звідки, Гржимайло? – питає Леонід Віталійович. – Миколаїв? Мелітополь? Бердянськ?

– З Херсону, столиці Таврії, цариці степів!

– Що? Якої, к бісу, цариці-столиці? – начальник знову почав вкриватися плямами, наче світлофор. – Так і знав, що ти... ти... Ви всі там такі!

– Якщо знали, чого ворожите, ніби циганка на ринку? Бердянськ... Миколаїв...

Я невдоволено гмикнула. Можна було розповісти начальству, що мій батько, наприклад, з литовського Тельшяю. Опинився в Україні коли йому було близько п'яти років. Його батьки вирішили переїхати ближче до півдня з причин, які мені і досі незрозумілі. А от родичі матери з Єльні. І на Херсонщину прибули в двадцятих роках минулого сторіччя.

Але, думаю, Леоніду Віталійовичу на оцю мою генеалогію класти пірамідкою. Його зараз тіпало так, того і чекай, що очі вистрибнуть.

– Южанки... Терпіти вас не можу! – гиркав він, стискаючи кулаки. – Фамільярність, нахабність, зарозумілість... А самі нічого не варті! Пустушки! Ви... ви...

– Ви б обережніше з пошуком відповідних епітетів, а то перенапруження мозку може призвести до втрати його працездатності!

З горла Леоніда Віталійовича почулося булькання. Напевно, захлинувся слиною.

– А що у нас, мешканок півдня, не так? – питала я, входячи в раж. Якщо, – думаю, – вже водити начальнику помадою по губах, так до кінця. Хай знає, кого будить. – Може по три ціцьки? Або хвіст? Бородавки на дупі? Що не так?

– Що не так? Хочеш начистоту? Добре... У тебе немає нічого істинно жіночого! Відчуття, ніби переді мною пацан із підворітні! Ти взагалі знаєш, що таке жінка? Справжня жінка? Ти її хоч раз у своєму Херсоні бачила?

– Жінка? Ну, красно вам дякую за комплімент!

– От знову! Манера спілкування... Це ж якийсь жах! От інші дівчата в офісі й слова наперекір не скажуть. А ти... ти... немов рапірою... немов шпагою колеш.

Ова, яке порівняння! Мені аж сподобалося. Так мило і романтично – рапіра... шпага... Так і до мушкетерів дійдемо.

Мабуть мої випадки спантеличили Леоніда Віталійовича, та змусили згадати, що він нібито джентльмен, і в такому випадку йому б не завадило поводитися більш пристойно.

– Я тобі вказівки даю, – продовжував казати начальник, – а ти мені у відповідь па з уколом нижче поясу. Я тобі зауваження, ти знову батманом відповідаєш. Наче ми з тобою на рингу, чи що...

– Чого відразу шпага? Давайте вже меч... або сокира...

– Сокирою? Чи помелом, яким махають баби на базарі? У них язик, що віник: лаються, як вантажники. А ти – ні! Скачеш, як той д'Артаньян недороблений... А знаєш, у деякому роді я навіть заздрю твоєму внутрішньому стрижню. Видно, це він не дає тобі зігнутися...

Нічого собі, яка відвертість! Бачу, я мала рацію: як начальство отримує по зубах, то відразу згадує про шляхетність.

– Не дає прислужуватися, – поправила я.

– І ось знову... Ви, южанки, саме такі, – це вже було сказано більш м'яким тоном.

– А мешканки півночі, чи заходу – інші?